

НАРОДНИЙ ТАНОК ЯК СКЛАДОВА КАЛЕНДАРНО-СВЯТКОВОЇ ОБРЯДОВОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНЦІВ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті висвітлено місце і роль органічної складової танцювального фольклору – обрядових таночків – у структурі новорічної календарно-святкової обрядовості. Звертається увага на те, що, виконуючи роль своєрідного капіляра світоглядного і духовного живлення національного організму, вони є невід'ємним елементом ритуально-магічних театралізованих дійств. Акцентується увага на синкретичній системній єдності магічно-ритуальних словесних формул, танцях і співах, притаманних святковій обрядовості українців.

Ключові слова: ритуал, синкретична єдність, обрядовий танок, хороводи, щедрування, колядування, вертеп, магічно-ритуальні танки.

Рой Евгений Евгеньевич, доктор исторических наук, профессор, Киевский национальный университет культуры и искусств

Народный танец как составляющая календарно-праздничной обрядовой культуры украинцев: исторический аспект

В статье рассматривается вопрос о месте и роли органической составляющей танцевального фольклора – обрядных танцев – в структуре новогодней календарно-праздничной обрядности. Обращается внимание на то, что они, исполняя роль своеобразного капилляра мировоззренческой и духовной подпитки национального организма, являются неотъемлемым элементом ритуально-магических театрализованных действий. Акцентируется внимание на синкретическом системном единстве магично-ритуальных словесных формул, танцев и песен, собственных праздничной обрядности украинцев.

Ключевые слова: ритуал, синкретическое единство, обрядный танец, хороводы, щедрование, колядование, вертеп, магически-ритуальные танцы.

Roy Yevheniy, doctor of Historic Sciences and professor at the KNUCа

Folk dance – as part of the festive calendar ritual Ukrainian culture: a historical aspect

Choreographic as poetic and musical heritage, folk dance which is closely linked to the product as a synthetic form of folk art in our people very much. Given this dance as an art work of the people is an integral part calendar festive, ritual culture. When it comes to the culture of a people. We have to consider not only its immediate cultural achievements, but that inheritance he received from his ethnic predecessors, of which he formed and given people. This applies to culture of all nations, including the Ukrainian people. What and noted in this article. The experience gained by humanity during the sociocultural history helps in solving the problems of traditional ritual culture, especially in the current development of our society. Calendar of celebration and ceremony, as an integral part of this culture are closely related to human industrial activity. They are usually accompanied by dancing, singing and playing musical instruments.

The work is clearly apparent view that all the ordinances were closely associated with agriculture animalistic cult. Animalistic personification of natural phenomena in living images of folk games, rites, were limited to the desire to facilitate the work of subordinate natural phenomena and secure welfare.

The article also states that the adoption of Christianity church waged a relentless struggle against pagan customs, ceremonies, traditions declaring them "demonic" and therefore – and with their carriers, creators of folk art. However, before reaching the desired goal, priests parked most folk rituals to your calendar: spring meeting to Easter Christian holidays rusalski holiday – to the Christian Trinity, Midsummer holidays to Iona Baptist carols – to the Christmas and New Year songs – to Jordan holidays. These holidays were accompanied by numerous dances, household and dance scene.

Research began in ancient times these ancient dances were directly related to employment rights. All holidays calendar year cycle of people solemnly celebrated joyfully, with dances, songs, games, entertainment. The presented research draws attention to the fact that raising the dynamic tone, for example, revels and rituals used jumping, jumps, basic prysyadky, turns, etc., which together with the elements of the game, illustrative gestures, facial expressions, complement the stage action.

Historical-Ethnographic Analysis of calendar customs and rituals makes it possible to reconstruct some significant aspects of life, life, outlook and psychology of people since ancient times. Thus the findings complement data historians much written and archaeological sources.

The views expressed in this scientific work some considerations are sometimes hypothetical, severe conduct and require detailed reasoning. But the scope and main objectives of this study do not allow go into the history of the origin of folk dances, their place in the festive rituals and ceremonies. This is a task for the future. And now only attempt was made to inform the general state of the problem, show its complexity, diversity, availability controversial and unresolved issues that require further special study.

Keywords: ritual, syncretic unity, ritual, dance, schedrovanie, caroling, nativity scene, magic-ritual dance, household dances.

Бурхливий розвиток людської цивілізації у ХХ ст. безперечно наклав відбиток на всі ділянки народної культури і значно звузив сферу впливу на сучасне життя. Не стало винятком і народно-

сценічне танцювальне мистецтво – як органічна його складова. Представники комуністичного правління радянського періоду всіляко намагалися покінути з національно-культурними і духовними традиціями, не враховуючи той факт, що народно-традиційна українська культура, як сфера світського буття, була тісно пов'язана з духовно-християнським, і саме синтез духовного і світського став не лише структурою національної стійкості, а й основою українського характеру. З падінням комуністичного режиму в незалежній Україні люди приступили до пошуку джерел свого культурного розвитку.

Українська народно-традиційна культура була тісно пов'язана з природними умовами, історичним буттям людини, способом життя, діяльністю і характером. Вона виражена як у матеріальній, так і у духовній формі, де традиційні обряди, ритуали, звичаї та інші форми фольклору, які органічно пов'язані з трудовою діяльністю і дозвіллям людей, займають помітне місце. Саме у танцювально-пісенному фольклорному масиві знайшли віддзеркалення різні прояви життєдіяльності людини, її естетичні ідеали, переживання і настрої.

Історико-етнографічний аналіз календарно-циклічних обрядів, свят і звичаїв дає можливість відтворити деякі суттєві грані формування і розвитку народно-танцювальної культури в Україні, в якій як у дзеркалі життя простежуються картини побуту, світогляду й психології наших пращурів, висловлених у ритуально-символічній формі [19, 153].

Актуальність дослідження зумовлена активними пошуками, спрямованими на відродження обрядово-танцювальної традиції з метою подальшого використання в сучасній українській народній хореографії та відстеження її джерел походження. Історичні пам'ятки народної поетичної творчості, описи обрядів і звичаїв та іконографічні джерела дають можливість визначити характер, зовнішній вигляд, костюми і предмет, з яким виконується старовинний танок. Це в значній мірі допомагає сучасним хореографам-постановникам під час створення своїх художніх творів.

Вже багато років танцювальний фольклор знаходиться в центрі уваги науковців нашої країни. Вивчаючи народні творіння цього стародавнього мистецтва, вони звернули увагу на те, що цей різновид мистецтва тісно пов'язаний з поетикою танцю і музикою та має глибокі корені. У ньому було сконцентровано світоглядний, естетичний та утилітарний багатовіковий досвід попередніх поколінь, який являв собою своєрідний згусток духовної історії українського народу від сивої давнини до нинішніх часів. А тому й не дивно, що вивченням різноманіття танцювально-пісенного фольклору займаються не лише історики, етнографи, культурологи, мистецтвознавці (Р. Герасимчук, В. Гнатюк, А. Гуменюк, М. Грінченко, А. Іваницький, А. Потебня тощо) [4; 5; 8; 9; 18], а й практики, зокрема балетмейстери-постановники та хормейстери (В. Авраменко, В. Верховинець, П. Вірський, Г. Верьовка тощо) [1; 3; 16], котрі намагаються розглянути її окремий аспект і використати у своїй режисерсько-постановочній роботі. Але вони при цьому побіжно торкаються і деяких суміжних проблем, що і дає підстави говорити про те, що вивчення цього виду народної творчості носить комплексний характер, адже органічно переплітається з пісенно-музичним фольклором, що дозволяє акцентувати увагу на його специфічності й місці в історії української культури.

Танцювальний фольклор – це не лише культурна пам'ятка минулого. В ньому сконцентровані цінності, котрі не завжди вписуються в часові параметри, відображені в древніх танках і супроводжуючих їх пісенних наспівах. Усі вони, окрім обширної культурно-історичної інформації, яка закладена в них, перебираючи на себе функцію трансляції певних соціальних цінностей не лише релігійного характеру, але ще й побутового, емоційно впливаючи на почуття людей. Важливе місце у цьому процесі займає і музичний супровід, який і створює у них певний настрій, задає ритм танцюючим, які пластикою тіла і магічними помахами рук відтворюють ті чи інші виробничі процеси, сценки полювання, кохання, імітують явища природи тощо. Всі ці найдавніші види стародавнього мистецтва у сконцентрованому вигляді наочно простежуються у такому синтетичному виді народної творчості як хороводи [13, 26-37]. В них зазвичай текст пісні віддзеркалює зміст танків, розкриваючи образну суттєвість танцюючих, а мелодія доповнює їх зміст.

Заглиблюючись в історію людської цивілізації, варто сказати, що на зорі людства художня творчість була йому невідомою і становила частку практично-утилітарної діяльності наших пращурів (землеробської, мисливської тощо), а естетичні почуття почали формуватися на більш зрілій стадії первіснообщинної організації, коли древня людина перейшла від несвідомо-художньої творчості до осмислення дійсності засобами міфології.

Результатом цього еволюційного переходу стало формування у людей магічно-міфологічного світогляду, на базі якого і виникають разом з релігією і первісне мистецтво. Саме воно було органічною складовою практично-пізнавальною діяльністю найдавніших людей і мало окрім утилітарності, ще й синкретичний характер, тобто характеризувалося "жанро-родовидовою аморфністю" [8, 8]. Або, іншими словами, існувало у вигляді сукупності всіх можливих засобів і було невід'ємною складовою імітації людської праці, магічних дій та символічних дійств у вигляді обрядів, які влаштовувалися з метою впливу на природу, тваринний світ і суспільство. Пояснення цього слід шукати в тому, що на даному історичному етапі розвитку первісні люди не могли пояснити ті чи інші явища природи і тому приписували їх якійсь таємничо-невідомій найвищій силі. Функцію "тлумачів" у ті давні часи перебравали на себе маги, чаклуни, чародійники, а пізніше служителі язичницьких храмів – жерці, котрі виходили з того, якщо світ одухотворений і все в ньому живе то, природно, впливати на нього можна чаклуванням, волх-

вуванням або чародійством, бо за всім цим стоять живі особи, які уособлюють ті чи інші явища природи. Їхні символічні дії були пов'язані з проведенням певних обрядів приурочених до відзначення найбільш важливих подій у житті людських спільнот, пов'язаних з певним календарно-річним циклом. Однією з найважливіших його складових були масові хороводні дійства і магічні ритуали, котрі відчутно впливали на емоційно-фізіологічний стан прадавніх українців. Їх світогляд давав їм впевненість в успіху життєво важливих справ завдяки виконанню танцювальних-пластичних рухів, співів і жестів, котрі вони виконувались під час обрядово-магічних дій. Дотримання їх було запорукою успіху. Так, збираючись на полювання, древні люди малювали свою майбутню здобич і вражали її стрілами, виконуючи при цьому магічний мисливський танок, у якому було багато імпровізації. Археологічні знахідки дають уявлення про пози і жести, котрі вірогідно, на думку дослідників первісної культури, доповнювали це ритуальне дійство спритними рухами і різноманітними пантомімічними діями [12]. Безумовно, це були примітивні рухи, в яких людина більше наслідувала поведінку і пластику тварин, котрих бачила під час полювання на них. Супроводжувався цей ритуальний танок словесними вигуками, які мисливці часто використовували під час полювання. Згодом цей ритуал з повсякденного побуту перейшов у святкову обрядовість і став додатковим атрибутом певних урочистостей календарно-річного циклу.

Синкретична системна єдність магічних ритуальних словесних формул, співів, жесту і супроводжуючого танцювального руху була притаманна усій тогочасній системі обрядовості, яка пізніше лягла у основу святково-обрядової культури українців. Саме ці ритуальні дійства виступають засобом трансляції з покоління в покоління релігійних уявлень та ідей, висловлених у символічній формі ритуальних танців і пісень. Вони є уособленням або персоніфікацією анімістичних поглядів людей на природу, яке з розвитком їх свідомості почало використовуватись як засіб художньої виразності.

Минали тисячоліття, і ставало дедалі складніше говорити про духовне життя стародавніх людей. Проте це не дає підстав стверджувати, що на ранній стадії розвитку людства ніякої обрядовості не існувало. Навпаки, існує багато свідчень, що наші пращури започаткували звичаї і обряди про початок і закінчення певного природного сезону, котрі у дещо спрощеному вигляді дійшли до сьогодення. У цьому нас переконує ближче знайомство з обрядовими календарно-річними циклами. На доповнення цієї тези слід вказати, що тогочасні правила праці в умовах спільного проживання, родинно-побутові норми людей були безпосередньо пов'язані з народними звичаями, традиціями, народними іграми і розвагами, які привили нашим пращурам високу моральність, роблячи свій посильний внесок у розвиток їх художнього смаку [25, 124]. В цьому сенсі стародавні обряди, ритуали і свята пов'язуються з історичним формування кожного народу. Останні народжуються від релігійної або національної приналежності, навіть від загального спомину, котрий викликає зацікавленість цього суспільства, та від традицій, почуттів і природи.

З давніх-давен в обрядовості прадавніх українців розрізняли календарно-побутові та родинні обряди. Перших дотримувалися під час урочистого святкування початку і закінчення певних річних сезонів, природних циклів: зими, весни, літа і осені. В той час сімейні обряди супроводжували, приміром, весілля та інші урочисті події і все що з ними пов'язано. Варто наголосити й на тому, що, як у першому, так і в другому випадку, обрядові танці і пісні були органічною складовою ритуально-обрядової культури і супроводжували всі ритуальні дії учасників святкових дійств. При цьому не слід забувати і про те, що у часи язичництва обидва види становили єдину обрядову систему і були приурочені до народного календаря.

Свята народно-календарного річного циклу мають глибокі генетичні корені обрядової культури, які сягають первісної общинно-родової епохи. Ранній народний календар увібрав і ранні магічні уявлення людей про силу основних стихій – води, вогню, повітря – анімістичні уявлення про добрих і злих духів, про воскреслих богів рослинності, віру людей у силу магічних засобів впливу на природу, забезпечення врожайності та родючості тощо. Зміна пір року, як і всі переходи з одного стану в інший супроводжувалася ритуальними діями, обрядами, хороводними танцями, піснями та іграми, що підсилювало єдність людини і природи, забезпечуючи колообіг життя [21].

Відчуваючи животворну силу природи, господар намагався шляхом шанування її, богів і духів, що населяють небесний і потойбічний, а також земний світ, задобрити, умилостивити, звеличити, прославити, сподіваючись на їхню благодійність до нього, родини, його ниви і господарства. А тому одним з виразних компонентів у цьому виступали звичайні шанування солярних і аграрних рослинних культів. У процесі формування святково-обрядової культури заявили про себе й важливі елементи обрядовості суспільного, громадського, родинного звучання, ідеали людського щастя, краси, почуття родинної злагоди, котрі передавалися обрядовими піснями і хороводними таночками та народними іграми. Вони добре збереглися до сьогодення, доносячи до нас багато елементів архаїки, бо з давніх-давен були органічною складовою обряду, як феномена народної культури і мистецтва. До цього варто додати, що вони були тісно пов'язані з трудовою діяльністю людей, де помітне місце займали землеробські рослинні культи наших пращурів, господарськими сезонами, календарними циклами у природі й святами. Усе це простежується в результаті численних наукових досліджень, з яких видно роль, яку відігравали в цьому процесі таночки, де кожен рух плечей, рук і пальців допомагав у розкритті змісту стародавнього театралізовано-обрядового видовища.

Говорячи про обрядовість у календарно-циклічному календарі, треба сказати, що зміну пір року наші прадавні українці відчували ще на зорі цивілізації, коли усвідомили, що існує холодний і теплий сезон, хоча і не вміли пояснювати цього протистояння. І лише на зламі в III-IV тисячоліть до нашої ери древні шумери, єгиптяни, вивчаючи зоряне небо, звернули увагу на існування сонячних фаз – рівнодення і сонцестояння. Це і стало початком астрономічного календаря і в той же час початком новорічної обрядовості [20, 45]. За народними уявленнями в час зимового сонцестояння відбувається активізація всіх природних і надприродних сил, йде протистояння між зимою і літом, між добрими і злими силами, або активізуються всі стихії та магічні сили, які впливають на життя людини, врожайність хлібів, садовини впродовж усього року.

Альофою та омегою міфологічно-сакрального світогляду, притаманного первісним суспільствам, є, як відомо, ритуал, крізь призму якого розглядається і природа, і соціальне буття, а також оцінюються вчинки та дії людей. Адже ритуально-обрядове дійство переживається як безпосередня дійсність і саме воно актуалізує глибинні сенси існування.

У стародавньому обрядово-магічному ритуалі тісно переплелися танок, спів і молитва. Так, у танках людина вподоблювалася різним явищам природи, щоб викликати дощ, ріст рослин, поєднання з божеством. Постійне психічне напруження, викликане непевністю долі, ставлення до божества тощо призводили до специфічного збудника руху, що й знаходив вихід у стародавньому танку. Танцюючі учасники ритуально-обрядового дійства були натхненні усвідомленням своїх завдань і цілей, приміром, танок шамана мав забезпечити контакт з духом хвороби, танок на честь тотемів мусив приносити родові благополуччя, воїнський танок – підсилювати почуття сили й солідарності членів племені, а хороводні танки під час весільного обряду були спрямовані на благословення подружжя на щастя. Більш того, ці хороводні танці по колу за ходом сонця символізували вічність, нерозривність шлюбу тощо [2, 25-28]. Не заглиблюючись у досить цікаву проблему ритуально-обрядового танку, варто звернути увагу на те, що в древніх культурах наших пращурів його суть полягала не лише в ритуальному уявленні міфу, але й у розрядженні психофізичної напруженості, викликаного деякою дисгармонією та непевністю їх життєвої ситуації.

Періодична зміна циклів року стала переломним моментом у житті кожного народу. Після того як виникли різні обряди, розваги, ритуали їх поступово почали приурочувати до певних святкових днів у відповідності з річним календарем. Загальновідомо, що основою народного календаря, на відмінну від астрономічного, у древніх слов'янських народів був вегетаційний рік. І церква після прийняття християнства повела рішучий наступ на язичницькі ігрища, обряди і звичаї, намагаючись їх вичавити. Проте не досягнувши бажаного результату, вирішила "прилаштувати" їх до християнських обрядів, які виконувалися на певні свята. Все це дає підстави стверджувати, що християнство фактично асимілювало у свій культ найбільш популярні з дохристиянських свят і обрядів. Яскравим прикладом можуть слугувати свята й зимового циклу, точку відліку яких неважко віднайти серед церковних свят. Одним з них було Введення до храму Пресвятої Богородиці (4 грудня). Це свято ще тривалий час зберігало в собі давні "поганські" елементи, характерні для календарної обрядовості стародавніх українців. Проте, поступово спостерігається процес переходу від формального прилучення населення до християнської обрядності до більш усвідомленого її виконання, завдяки їх встановленню у східнослов'янській суспільній та сімейній звичаї і традиції. Це в першу чергу проявлялося у тому, що, починаючи з цього дня, в народі починали розучувати колядки, обрядові хороводні пісні й таночки, в яких прослідковувались побутова тематика й весільні мотиви, і виготовляти атрибутику для колядників і переряджених [12, 65].

Але те, що у цьому першому зимово-циклічному святі можна було відслідковувати лише у зародку, найповніше розкривається в ритуально-обрядових дійствах Нового року і Різдва. Вони були особливо багаті традиційними обрядами і символікою. Наші пращури відзначали їх особливо урочисто, вважаючи, що увесь рік буде таким, як ти зустрінеш і проведеш ці свята. Своєрідним сигналом до початку святкування була поява на небі першої зірки, котра сповіщала про народження сина Божого. Звичаї з танцювально-пісенними новорічними колядками і новорічною атрибутикою, були характерні для всіх слов'янських народів. До цього варто додати ще й щедркування, ряження, маскування, народні ігри, котрі фактично були властиві й для інших європейців [10].

Не вдаючись у детальний аналіз обрядових дійств зимового циклу, лише скажемо, що до Різдва, як і до інших новорічних свят, готувалися заздалегідь. Люди встановлювали ялинки, чепурили хати, квітчали їх чистими рушниками, упорядковували в хлівах, білили, прали та виконували інші господарські роботи, поспішаючи завершити їх до святвечірнього дня. А потім, після всіх господарських робіт, переодягнувшись у чистий святковий одяг, родина сідала до столу, на якому обов'язково була певна кількість традиційних страв (кутя, узвар, мед, риба, вареники тощо). Проте це було лише однією з складових цього обряду. У цей час до них приходив гурт веселих колядників.

Обряд колядування був тісно пов'язаний саме з Різдром Христовим. За своїм походженням колядки поділялися на народні і церковні. У перших оспівується дбайливий і розумний господар, у якого в домі повний достаток, а його роботяща дружина дає лад усьому родинному господарству. Окремі колядки були присвячені дівчатам і оспівували вони дівочу вроду, вірність, красу, щасливе кохання. А в парубочих колядках переважали військові та мисливські мотиви. Колядники великими гуртами обходили двори з піснями і танцями, що ставали органічною складовою традиційного новорічного обряду.

Що стосується церковних, то вони мали релігійну спрямованість і місцем їх виконання були відповідні місця. Але при цьому слід зауважити, що звичаї ходити з ритуальними піснями, піснями-привітаннями, побутовав ще в дохристиянські часи. В основі цих звичаїв була свята віра в магічну силу слова, яка мала забезпечити рільникові врожай, скотареві – приплід худоби, добробут і щастя людям. До цього слід додати, що величальні пісні у вигляді колядок і супроводжуваних їх танків своїм корінням сягають до вищезгаданого історичного періоду. Ритмічні рухи танків, мелодії, урочисті і жартівливі співи, жестикуляція, котрі проявлялися під час колядування, і різдвяно-обрядові дії життєвого циклу людини були своєрідним світобаченням, віддзеркаленням уявлень і почувань наших далеких пращурів. Тісно вплітаючись в обрядовість зимових свят, вони подумки переносили як виконавців, так і присутніх у світ вимірною, щасливого життя. За народними уявленнями ці ритуально-обрядові дійства були приурочені до одного з головних свят наших пращурів – дня зимового сонцестояння, тобто часу повороту "на весну". В цей період спостерігається активізація всіх природних і надприродних сил. У цьому протистоянні між зимою і літом, між добрими і злими силами люди вбачали перемогу життєдайної сили, яка уособлювалася в образі сонця і тепла.

Колективні святкові обходи і рядження колядників були найголовнішим елементом народної різдвяної обрядовості серед населення України, що супроводжувалися поздоровленнями і добрими побажаннями, висловленими здебільшого у формі словесних побажань, спеціальних величальних пісень – колядок [11, 105-123]. Первісний язичницький зміст цього звичаю, як і всієї новорічної звичаєвості, полягав у тому, щоб за допомогою магічних дій забезпечити багатство, здоров'я і добробут всім членам громади чи окремого роду. Релігійно-магічні елементи мають у різдвяні обрядовості велике значення, а під час її виконання випробовуються різні типи магії. Найдревніші форми цього ритуально-обрядового колядування становили синкретичний обряд, в якому ритуальні дійства, словесні, танцювально-театралізовані та ігрові моменти були нерозривно пов'язані, утворюючи єдине ціле [19, 59].

З прийняттям християнства і внаслідок руйнування традиційно-побутової культури ця колишня єдність розпадалася, утворюючи низку близьких за значенням, проте вже неоднорідних фольклорних спектрів (танці, обрядові пісні, театралізоване дійство), котрі мали тенденцію до розмежування. При цьому слід звернути увагу на те, що обрядові дії учасників цих святкових дійств узгоджуються з певними релігійними ідеями, уявленнями і є символічними та оформлюються із застосуванням різних видів мистецтва для підсилення релігійних відчуттів, переживань і настроїв. Проте не варто забувати і те, що колядування за своїм походженням вважається позацерковним звичаєм, що виник ще у дохристиянський період. Але поступово стародавні обходи, в основі яких була закладена ідея вегетації, були частково витлумачені в дусі християнства. Науковці, досліджуючи танцювальний і пісенний фольклор, звернули увагу на те, що обряди і звичаї колядування, котрі побутовали на теренах України, умовно (як і щедрівки) поділяються на світські та церковні.

Учасників традиційно-побутових обходів під час різдвяних свят у народі протиставляли колядникам церковним, які, представляючи інтереси священнослужителів, часто привласнювали зібрані ними гроші, і лише частково віддавали їх на церковні потреби. На відміну від них "мандрівні колядники", діючи за власною ініціативою, в якості винагороди за свої театралізовано-танцювальні дійства отримували новорічні подарунки і обмежувалися пригощаннями, котрі йшли на влаштування гуртових святкових вечорниць. Ця відмінність чітко простежується й у фольклорі різних свят. Зокрема, у світських колядках переважали пісні аграрного змісту, котрі прославляли господарів, а вербальною магією, складовою якої часто були побутові танці й пісні, накликали на них багатство і добробут, в той час як у церковних чітко звучав релігійний зміст, в основі яких було "священне писання", пов'язане з народженням Христа. Отці церкви намагалися витіснити язичницькі звичаї і колядки (або хоча б взяти під контроль народний звичай), насаджуючи християнські норми відзначення свята Різдва. Підтвердженням цього стало поновлення реквізитів колядників символічною зіркою. Цей християнський символ нав'язаний з біблейською легендою про Христа, народження його нібито провістила людям "віфлеємська зірка". Крім того, колядники почали використовувати "вертеп", як бутафорську модель різдвяних ясел.

Традиції лялькового вертепу, який став органічною складовою різдвяних свят, своїм корінням торкається часів раннього Середньовіччя, коли в церквах на Різдво почали встановлювати символічні ясла. Це дозволяло духівництву втлумачувати прочанам думку про появу сина Божого в хліві. За своїм задумом він мав релігійну функцію і розвивався в лоні церкви. З часом ця церковна бутафорія з церковних храмів була прибранна і поступово почала поширюватися в побуті, ставши невід'ємною складовою частиною різдвяного обряду колядників. Вони використовували ляльковий вертеп в якості реквізиту "живого вертепу" народно-побутових різдвяних вистав та інтермедій [24, 14-16]. Проте це здебільшого стосувалося території Західної України. Водночас у східній частині вертеп, починаючи з XVII століття, більше виконував роль пересувного лялькового театру. Його компактність і мобільність давали можливість виступати з виставами на багатолюдних ярмарках, майданах і навіть у домівках заможних людей.

Під час показу цього театралізованого дійства можна було побачити інсценізації релігійних легенд, в яких переважали біблійно-релігійні мотиви про народження Ісуса Христа, про страждання і муки Богородиці, про жорсткого царя Ірода тощо. Але крім різдвяної драми вистави народні артисти розігрували і побутові сценки, де персонажами виступали Запорожець, Москаль, Піп та інші. Вся його

театралізована "світська частина" була заповнена танцями і наспівами переважно на побутово-розважальну тематику. Вони і сьогодні вважаються найбільш доступним за легкістю сприймання жанром, а їх ритмомелодика легко сприймається будь-якою людиною причетною до європейської культури. Їх виконання спрямовується єдиним емоційним поривом і посилюється виконавською імпровізацією і внутрішнім темпераментом танцюристів. Доповнював це театралізоване видовище й музичний супровід у вигляді троїстих музик.

З музичним мистецтвом вертепу була тісно пов'язана танцювально-пісенна культура українців. У мелодійному співі, танцювально-пластичних рухах його учасників, пантонімічних жестах були приховані надзвичайно глибокі шари древньої культури, світоглядних уявлень, символічного вираження обрядодійств. Вони є суттєвим виявом етнічної культури, тобто проявом саме етнографічно-фольклорного характеру, включенням у його світську частину побутових танців, жартівливих пісень, дотепних жартів і веселих розваг, цей різдвяний театр-вертеп був дуже популярним фактично на всій території України [16, 263-268].

Серед зимових календарних свят Новому року (1 січня) належить особливе місце. Воно має давню історію і, пройшовши перевірку часом, організовано вписалося у новорічну обрядову святковість українців. Кульмінаційний момент їх зимового циклу, який охоплює період з 25 грудня по 6 січня, називають святками. Незважаючи на низку специфічних рис – Різдво, Новий Рік і Хрещення – мають багато спільного. Зокрема, обрядовість кожного з них мала виконувати схожі функції: захищати людей від впливу злих сил, забезпечувати добробут і щастя родини у наступаючому році, визначати майбутню долю людей шляхом, приміром, ворожіння тощо.

У різдвяно-новорічній обрядовості українців простежується нашарування різних історичних епох. Зокрема, аграрно-язичницькі культури і побудовані на їх основі, частково переосмислені та трансформовані в дусі християнства культури, своєрідні місцеві традиції і традиції запозиченні внаслідок локально-територіального взаємовпливу народів, проживаючих в одному регіоні. Цікаво, що при цьому не втрачається образно-тематичне начало, а змістовний елемент обрядовості з побутовими танцями і піснями до них та промовками виходить на перший план, передаючи автентичність того чи іншого традиційного театралізованого-святкового дійства [11, 104-121]. Специфічною особливістю цих ритуально-побутових танців була емоційність і життєдайність, нестримний темперамент і колективний характер виконання.

Ще однією з прикмет новорічних свят в Україні було щедрування, в якому у сконцентрованому вигляді було заковано стародавній народний звичай церемоніальних величальних обходів ряджених господарських дворів з побажанням добра і щастя господарям. У цілому ж ці святкові масові дійства не виділялися в окремі цикл, а вважались подовженням колядок. Магічна практика щедрувальників трималася здебільшого не на вірі, а в силу традиції. Гомінкі щедрування та рядження створювали неповторний життєрадісний настрій свята. Люди намагалися зустріти новий рік якомога веселіше. У ніч на Василя спостерігалось своєрідне театралізоване видовище провів Старого і зустрічі Нового року, що чимось нагадувало символічну новорічну естафету, де розігрується передача повноважень одного року іншому.

Вечір під Новий рік називали "щедрим вечором". За стародавнім звичаєм, щедрувальники гуртом заходили по хатах, засівали різним збіжжям і вітали господарів наперед вивченими щедрівками, в яких обов'язковим був приспів "щедрий вечір" (до речі, а в різдвяних колядках "святий вечір"). Їх тематична спрямованість була різноманітною – від аграрно-господарської, до родинно-побутової. Щедрівки супроводжувалися танцями у вигляді нескладних хороводів, які за розвитком музичної мелодії наближались до побутових. Невід'ємною їх складовою були пісні, що входили до ігрового розважального дійства, підпорядкованого змістовному елементу обрядовості.

Новорічні обряди, які прийшли ще з дохристиянських часів, були пронизані турботою про долю майбутнього врожаю, що видно з текстових пісень-побажань, а також із танцювально-театралізованої атрибутики, яку використовували під час новорічних щедрівок. У них відчувалося відголоски віри людей у магічну силу слова, котрі підкріплювалося давніми таночками ще з часів язичництва, коли звеличувався Дажбог – Бог сонця, на честь якого, запалювали ритуальні вогнища або Перун чи Березина. Люди вірили, що все ними сказане повинно збутися. І нині окремі новорічні пісні зберегли деякі залишки магічних словесних побажань. Часто-густо все це перетворювалося у цілісне театралізоване дійство, в якому жартівливі сценки супроводжувалися ритуально-побутовими танцями з ілюстративними жестами, в яких віддзеркалювалися морально-етичні коди українського народу, його погляди на родинне життя, сподівання на краще майбутнє тощо [19, 56-60]. І християнству необхідно було пристосуватися до звичок і релігійних традицій язичників, адже у всіх язичницьких релігій існував культ, що відіграв надзвичайно важливу роль. Під час такої адаптації однієї релігійної системи до іншої складався власний культ християнства, який можна було протиставити язичницькому.

Зазвичай, основу подібних імпровізаційних новорічних вистав становили щедрівки та обрядові пісні про "Меланку" і "Козу", які належали до колядково-щедрувального типу. Персоніфікація через рядження, як художній засіб, використовувався у колядках та щедрівках ("кінь", "коза"). Ці персоніфіковані образи мали зичити добрий врожай, добробут і щастя. У цих театралізованих видовищах можна було побачити чимало елементів стародавнього народно-танцювального мистецтва, коріння якого слід шукати ще до введення

християнства у Київській Русі, коли язичництво було основною ідеологією слов'янських народів. Це підтверджує і процес рядження під час святкування, який був характерний для "поганських" часів, коли розподіл масок обрядових дійств мав ритуально-магічне значення. Але поступово воно втрачало сенс і вже ляльковий театр – вертеп, "Коза" та "Меланка" наповнювалися елементами гумору і святкових жартів. За своєю структурою це театралізовано-обрядове дійство є системою циклів ритуально-святкових дій, пов'язаних з певними персоніфікованими особами і предметами (символи, атрибути) [26]. Цікавим є і те, що, незважаючи на різну тематику, вони мали єдиний об'єднуючий елемент – спільні дійові особи та окремі елементи оригінальних народних ігор. Все це мимоволі наводило на думку, наскільки близькими в далекому минулому були календарна обрядовість і народна театральна культура.

Схожі риси різдвяних новорічних обрядових дійств виразно простежуються в їх пісенно-танцювальному супроводі, які були органічною складовою цього театралізованого новорічного свята [5, 85-95]. Численні факти, зібрані етнографами, переконливо засвідчують їх первісно аграрно-магічну функцію серед слов'янських народів, зокрема українців. Засіваючи серед зими по хаті, стародавні люди вірили, що цим закладають фундамент майбутнього доброго врожаю на своїй ниві. Навіть символіка танців, які супроводжували цей зимовий обрядовий цикл, була зазвичай аграрна.

На відмінну від колядування, стародавній обряд щедрування був завжди в Україні справді народним, позацерковним – звідси його радісне оптимістичне звучання. Обряд щедрування, як і колядування, передбачав обов'язкову винагороду його учасників. Це жодним чином не вважалося жебрацтвом, а була століттями "освячена традиція", підкріплена театралізованим аматорським дійством з танцями, піснями і добрими словами-побажаннями [9].

Цікаве нововведення в традиційні новорічні карнавальні свята українців внесло ХІХ століття. Зокрема, в цей період, окрім традиційних зооморфних і соціально-побутових персонажів "коза", "кінь", "циган", "лікар", почали з'являтися і нові ("пан", "економ", "генерал"), котрі трактувалися зазвичай у сатирично-викривальному плані. Гомінки щедрування і рядження, які не обходилися без народних танців, створювали неповторний життєрадісний настрій у людей, котрі намагалися зустріти Новий рік якомога веселіше, уникаючи будь-яких неприємностей, вірячи в те, що це захищає їх від нещастя протягом усього року. Рядження, на думку дослідників, допомагало учасникам дійства умотивувати драматургічну дію глибше та наочніше розкрити сюжет дійства чи окремих його епізодів.

Новорічна ніч, як і різдвяна, вважалася в народі чарівною, з нею було пов'язано чимало повір'їв. Вірогідно, під впливом християнства з'явилось уявлення про те, що, буцімто, в ніч, яка була межею між старим і новим роком, "відкривається небесний простір" і в Бога можна прохати будь-що, вірячи в те, що він, либонь, у чомусь допоможе. Вони, завдяки церковним тлумаченням, були впевнені, що в цю мить навіть вода в криницях "перетворюється на вино". До новорічної ночі були "прив'язані" й інші народні забобони і повір'я з фольклорними мотивами, котрі були характерні для демонологічних уявлень [23, 54]. У селянських господарствах виконувалися специфічні магічні дії, складовою яких часто були ритуально-обрядові танки і приспиви. Вони мали захищати худобу і все живе від відьом та іншої нечистої сили, яка в цю ніч була надзвичайно активна.

До речі, з магією першого дня Нового року було пов'язане розкладання новорічного багаття, плигання через нього та виконання ритуально-магічних танців навколо, як це робили на Івана Купала. Подібних прикладів можна навести безліч. До них варто додати ще чимало звичаїв і повір'їв, пов'язаних з днями Меланки і Василя у зимовому народно-побутовому календарі. Ці різдвяно-новорічні свята разом з Водохрещенням фактично завершували зимово-святковий цикл.

Отже, ритуально-обрядові дійства, котрі знаменували собою закінчення старого і початок нового року, були базовою основою календарної обрядовості українців зимового циклу в давні часи. Вони охоплювали різні сфери побуту, основною мотивацією яких був аграрно-магічний зміст, що синтезував у собі народні уявлення, що нібито шляхом чудодійних засобів можна забезпечити гарну врожайність, родючість худоби, добробут і щастя людей. Тісно пов'язані колом річних трудових процесів, новорічні обряди припадали на період підготовки до весняних польових робіт. А традиційні новорічні свята українців – це складний звичаєво-обрядовий комплекс, в якому тісно переплелися елементи дохристиянської і християнської релігії.

Становлення народно-традиційної танцювальної культури українського народу тривала багато століть. Протягом всього цього часу він постійно творив своє, лише йому притаманне духовне середовище, наповнюючи його специфічними обрядами і ритуалами з танцями і співами, які були органічною складовою різноманітних святкових церемоній. Говорячи іншими словами, формувалася внутрішній світ українців, осягався весь навколишній простір, закладалися національні світоглядні засади.

Надзвичайно багата українська народна обрядовість, яка широко використовується і нині у танцювально-пісенному мистецтві, відчутно впливала на життєдіяльність народу. Традиційна обрядовість і ритуал (як складові святкових дійств) виникли як органічний зв'язок духовного і матеріального у процесі буття. Вони набули роль капіляра світоглядного і духовного живлення національного організму крізь вікові контакти, котрі часто-густо використовували балетмейстери-постановники під час створення хореографічних композицій і мініатюр, в яких простежувалися елементи календарно-річної обрядовості українців.

Література

1. Авраменко В. Українські національні танки, музика і стрій / Василь Кирилович Авраменко. – Голівуд, 1947. – 80 с.
2. Василенко Кім. Український танець / Василенко Кім. – К., 1997. – 281 с
3. Верховинець В. М. Теорія українського народного танцю / В. М. Верховинець. – 3-е вид., випр. і доповн., – К. 1963. – 142 с.
4. Герасимчук Р. Народні танці українських Карпат. Кн. 1. Гуцульські танці / Р. Герасимчук. – Л., 2008. – 608 с.
5. Гнатюк В. Вибрані статті про народну творчість / В. Гнатюк. – К., 1970. – 245 с.
4. Гошовский В. У истоков народной музыки славян. – М., 1971.
5. Грінченко М. Історія української музики / М. Грінченко. – К., 1922. – 178 с.
6. Гуменюк А. І. Народне хореографічне мистецтво / А.І. Гуменюк – К., 1963. – 236 с.
7. Іваницький А. І. Український музичний фольклор / Іваницький А. І. – Вінниця, 2004.
8. Іларіон Свенціцький. Різдво Христове в поході віків / Іларіон Свенціцький. – Львів, 1933.
9. Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы: XIX-начало XX в. Зимние праздники / отв. ред.: С. А. Токарев ; ред. кол.: О. А. Ганцкая ; ред. кол.: [и др.]. – М. : Наука, 1973. – 351 с. : ил.
10. Квитка К. Песни украинских зимних обрядовых праздников. Избр. труды в 2 т. / Квитка К. – М., 1971. – Т. 1.
11. Копержинський К. Календар народної обрядовості новорічного циклу / Копержинський К. // Первісне громадянство та його пережитки на Україні. – К., 1929. – Вип. 3.
12. Королёва Э.А. Ранние формы танцев /Королёва Э.А. – Кишинёв, 1977.
13. Курочкін О. В. Новорічні свята українців. Традиція і сучасність / Курочкін О.В. – К., 1978. – 190 с.
14. Миклухо-Маклай Н. Н. Собр. соч. /Миклухо-Маклай Н. Н. – М.-Л. – 1950. – Т. 2.
15. Номис М. Т. Різдвяні святки /Номис М. Т. – Основа, 1861. – №1.
16. Павло Вірський : [життєвий і творчий шлях] / упоряд. Ю.В. Вернигор, Є.І. Досенко. Вінниця, 2012. – 320 с.
17. Потебня А. А. Объяснение малорусских и сродных народных песен / Потебня А. А. Т.ІІ. Колядки и щедровки. – Варшава, 1887.
18. Потебня А.А. Символ и миф в народной культуре / А.А. Потебня. – М., 2000. – 184 с.
19. Рой Є. Культурологія: Історія зарубіжної культури / Рой Є. – К. 1998. – 304 с.
20. Рыбаков Б.А. Календарь 4 в. Из земли полян // Рыбаков Б.А. // Советская археология. – 1962. – №4.
21. Стрижев А. Народный календар / Стрижев А. // Наука и жизнь. – 1968. – №10.
22. Суханов И. В. Обычаи, традиции, обряды как социальные явления / Суханов И. В. – Горький. 1973.
23. Федас Й.О. Український народний вертеп /Федас Й.О. – К., 1987.
24. Шереметьєва Л. Д. Дослідження народного календаря та його значення для української етнографічної хронології / Шереметьєва Л. Д. // Історичні джерела та їх використання. – Вип. 7. – К., 1972. – 195 с.
25. Яцимирский Б.М. "Маланка" как вид святочного обрядового ряженя / Яцимирский Б.М. // Этнографическое обозрение. – 1914. – №1-2.

References

1. Avramenko, V. (1947). *Ukrainski natsionalni tanky, muzyka i strii* [Ukrainian national tanks, music and lineup]. Holivud, [in Ukrainian].
2. Vasylenko, Kim (1997). *Ukrainskyi tanets* [Ukrainian dance]. Kyiv [in Ukrainian].
3. Verkhovynets, V.M. (1963). *Teoriia ukrainskoho narodnoho tantsiu* [Theory of Ukrainian folk dance]. Kyiv [in Ukrainian].
4. Herasymchuk, R. (2008). *Narodni tantsi ukrainskykh Karpat* [Folk dances Ukrainian Carpathians]. Kn. 1. Hutsulski tantsi. Lviv [in Ukrainian].
5. Hnatiuk, V. (1970). *Vybranni statii pro narodnu tvorchnist* [Favourites articles on folk art]. Kyiv [in Ukrainian].
4. Goshovskii, V. (1971). *U istokov narodnoi muzyki slavian* [At the root of Slavic folk music]. Moscow [in Russian].
5. Hrinchenko, M. (1922). *Istoriia ukrainskoi muzyky* [History of Ukrainian music]. Kyiv [in Ukrainian].
6. Humeniuk, A.I. (1963). *Narodne khoreohrafichne mystetstvo* [Folk choreography]. Kyiv [in Ukrainian].
7. Ivanytskyi, A.I. (2004). *Ukrainskyi muzychnyi folklor* [Ukrainian folk music]. Vinnytsia [in Ukrainian].
8. Svientsitskyi, I. (1933). *Rizdvo Khrystove v pokhodi vikiv* [Christmas in the campaign Ages]. Lviv [in Ukrainian].
9. Tokarev, S.A., Gantskaia, O.A. (Eds.) et al. (1973). *Kalendarnye obychai i obriady v stranakh zarubezhnoi Evropy: XIX – nachalo XX v. Zimnie prazdniki* [The calendar customs and traditions of foreign countries of Europe: XIX – beginning of XX century. Winter holidays]. Moscow : Nauka [in Russian].
10. Kvitka, K. (1971). *Pesni ukrainskikh zimnikh obriadovykh prazdnikov* [Songs of Ukrainian winter ritual holidays]. (1-2 Vol.). Moscow, (1) [in Russian].
11. Koperzhynskiy, K. (1929). *Kalendar narodnoi obriadovosti novorichnoho tsykladu* [Calendar New Year folk rites cycle]. *Pervisne hromadianstvo ta yoho perezhytky na Ukraini*. Kyiv, (3) [in Ukrainian].
12. Koroleva, E.A. (1977). *Rannie formy tantsev* [Early forms of dance]. Kishinev [in Russian].
13. Kurochkin, O.V. (1978). *Novorichni sviata ukrainsiv. Tradytiia i suchasnist* [Ukrainian New Year's Day. Tradition and modernity]. Kyiv [in Ukrainian].
14. Miklukho-Maklai, N.N. (1950). *Sobranie sochineniy* [Collected Works]. Moscow – Leningrad. (2) [in Russian].
15. Nomys, M.T. (1861). *Rizdviani sviatky* [Christmas yuletide]. Osnova (1) [in Ukrainian].
16. Vernyhor, Yu.V., Dosenko, Ye.I. (Eds.) (2012). *Pavlo Virskiy: zhyttievyy i tvorchyi shliakh* [Pavlo Virsky: life and career]. Vinnytsia [in Ukrainian].
17. Potebnia, A.A. (1887). *Ob'iasnenie malorusskikh i srodnykh narodnykh pesen* [Explanation of Little-Russian folk songs]. Varshava (Vol.II. Koliadki i shchedrovki) [in Russian].
18. Potebnia, A.A. (2000). *Simvol i mif v narodnoi kulture* [Symbol and myth in folk culture]. Moscow [in Russian].

19. Roi, Ye. (1998). *Kulturolohiia: Istoriiia zarubizhnoi kultury* [Cultural Studies: History of World Culture]. Kyiv [in Ukrainian].
20. Rybakov, B.A. (1962). *Kalendar' 4 v. Iz zemli polian* [Calendar 4th century]. *Sovetskaia arkheologiia*, (4) [in Russian].
21. Strizhev, A. (1968). *Narodnyi kalendar* [Folk Calendar]. *Nauka i zhizn'*, (10) [in Russian].
22. Sukhanov, I.V. (1973). *Obychai, traditsii, obriady kak sotsial'nye iavleniia* [Customs, traditions, rituals as a social phenomenon]. Gor'kii [in Russian].
23. Fedas, Y.O. (1987). *Ukrainskyi narodnyi vertep* [Ukrainian People's nativity scene]. Kyiv [in Ukrainian].
24. Sheremetieva, L.D. (1972). *Doslidzhennia narodnoho kalendara ta yoho znachennia dlia ukrainskoi etnografichnoi khronolohii* [Research national calendar and its importance for the Ukrainian ethnographic chronology]. *Istorychni dzherela ta yikh vykorystannia*. Kyiv, (7) [in Ukrainian].
25. Iatsimirskii, B.M. (1914). "Malanka" kak vid sviatochnogo obriadovogo riazhennia ["Malanka" as a kind of ritual Yuletide mummers]. *Etnograficheskoe obozrenie*, (1-2) [in Russian].

УДК 726.591.7.034.7(477)

Варивода Аліна Григорівна
старший науковий співробітник
науково-дослідного відділу
вивчення мистецької спадщини
Національного Києво-Печерського
історико-культурного заповідника
e-mail: varalina@i.ua

ДО ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЦЕРКОВНОГО ГАПУВАННЯ ДОБИ БАРОКО

У статті аналізується питання вивчення українського церковного гапування XVII–XVIII ст. Проводиться послідовний розгляд літературних джерел, опублікованих дослідниками упродовж XIX – на початку XX ст. Аналізується ступінь вивчення матеріалу з гапування у музейних збірках України.

Ключові слова: українське церковне гапування, доба бароко, історіографія, музей.

Варивода Аліна Григорівна, старший науковий співробітник науково-дослідного відділу вивчення мистецької спадщини Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника

К вопросу изучения украинского церковного шитья периода барокко

В статье анализируется вопрос изучения украинского церковного шитья золотыми и серебряными нитями XVII–XVIII ст. Последовательно рассматриваются литературные источники, опубликованные исследователями на протяжении XIX – в начале XX в. Анализируется степень изученности материала по золотому шитью в музейных собраниях Украины.

Ключевые слова: украинское церковное шитье, эпоха барокко, историография, музей.

Varivoda Alina, the senior researcher department of the study art heritage National Kyiv Pechersk historical and cultural reserve

Studying of Ukrainian Church Embroidery of Baroque Period

The actuality of studying the history of church embroidery – a unique variety of Ukrainian art, is conditioned by an ever-growing public interest in the national heritage. The purpose of this article is to review literature on the study of Ukrainian church embroidery of Baroque period. It has to determine the level of the subject's study in historiography and to reveal unsolved aspects of the problem.

Interest in Ukrainian church embroidery became apparent in the second half of the 19th century. It was occasioned by the foundation of Church museums. In particular, they were The Church and Archaeological Museum of the Kiev Theological Academy (1872), the Poltava and Chernihiv eparchy antiquariums (1906). The pictures and descriptions of many church embroidery works were included in the Indexes of the museum collections. However, the huge amount of embroidery items, kept in the monastery and cathedral sacristies, were only partially covers by museumification process. Historical and statistical descriptions give some idea about participants of the meeting of individual dioceses or churches concluded, in particular, mytropolyt of Kiev Yevhenii (Bolkhovitinov), M. Malychenovskyi.

In the 1920s the first scientific researches of the history of Ukrainian Baroque embroidery appeared. Blossoming of research activity of M. Novitskaya belongs to this time (from 1928 to 1933 she was managed department of fabric and embroidery in the All-Ukrainian Museum Town, the museum association, created in the Kiev-Pechersk Lavra). In 1927 M. Novitskaya published an article "Dated orarions of Lavra Museum. 1640–1743". The main compositions, embroidery techniques and peculiarities of orarion decoration were described. K. Berladina – the Head of Department of Kharkiv State Art and Historical Museum in the early 1930s was significant scientific researcher. Two articles included in the cycle "Materials for the history of Ukrainian fine art embroidery" belong to her most notable publications. Ideological repressions of the 1930s forced M. Novitskaya and K. Berladina to stop their researches. However, their works on Ukrainian embroidery of XVII–XVIII centuries made a scientific foundation for the future study of the subject.

A next phase of interest in Baroque church embroidery in the 1960s was caused by preparation for edition "History of Ukrainian art". Two fundamental articles, dedicated to Ukrainian folk and church embroidery, by scholars G. Logvin and M. Novitskaya were included in the second and fourth volumes of this edition. For the analysis of evolution of the